

Calluna

30(3) 2013

Calluna

Utgiven i samarbete mellan
VÄSTERGÖTLANDS BOTANISKA FÖRENING och
BOTANISKA FÖRENINGEN I GÖTEBORG
Redaktör: Sanna Fant Bitr. redaktör: Peter Karlsson

ÅRG. 30 2013 NR 3
ISSN 2000-2335

VÄSTERGÖTLANDS BOTANISKA FÖRENING

Plusgiro: 482 38 80-2 **Arsavgift:** 100 kr
Adress: Biologiska museet
4:e Villagatan 6 504 53 Borås
Hemsida: Tillfälligt ur funktion.
STYRELSE:
Ordf: Gösta Börjeson
Dammgatan 10 566 32 Habo
036-40611 gosta.borjeson@telia.com
V ordf: Anders Bohlin
Halltorpsgratan 14 461 41 Trollhättan
0520-35040 anders.bohlin@telia.com
Sekr: Ulla-Britt Andersson
Tingvallavägen 3 461 32 Trollhättan
0520-10798 0708958625@euromail.se
Kassör: Olof Janson
Kårtorp 1 533 97 Götene
0511-53026, 53016
Övriga: Karin Kjellberg
Stenum Västtomten 532 94 Skara
0511-61007 kjellberg.karin@telia.com
Anders Bertilsson
Bäcksholm 565 91 Mullsjö
0392-23015 bertilsson.gravsjo@telia.com
Michael Johansson
Bodagatan 27 507 42 Borås
0704-552247 0704552247@bredband.net
Peter Laudon
Ryttaregårdsv. 14 532 73 Varnhem
0511-60586 peterlaudon@telia.com
Erik Ljungstrand
Järkholmsvägen, pl 614 436 56 Hovås
0708-559628
Enar Sahlin
Box 3 438 05 Hindås
0301-10848 enar.sahlin@telia.com
Lennart Sundh, SUNDH MILJÖ
Odengatan 24 521 43 Falköping
0515-14009, 0709-667959 hem: 0515-16759
sundh.miljo@telia.com

Rapportmottagare: Lennart Sundh
Floraväktarsamordnare: Enar Sahlin
Exkursionskommitté: Anders Bertilsson
Erik Ljungstrand

BOTANISKA FÖRENINGEN I GÖTEBORG

Plusgiro: 52 41 55-9 **Arsavgift:** 100 kr
Adress: Botanhuset
Box 461 405 30 Göteborg
Hemsida: <http://www.bfifg.se>
E-post: _____
STYRELSE:
Ordf: Aimon Niklasson
Trolltjärn 18 436 40 Askim
031-261378 / 0736-254461
aimon@bahnhof.se
V ordf: Enar Sahlin (se vänsterpalten)
Sekr: Erik Ljungstrand (se vänsterpalten)
V sek: Kenneth Bergerson
Karduansmakareg. 26 415 07 Göteborg
031-266637 / 0707-872415
kennethbergerson@gmail.com
Kassör: Sören Svensson
Båtsman Gräs g. 11 422 57 Hisings Backa
031-523865 / 0703-222403
soren.svensson@mbox303.tele2.se
Övriga: Ragnhild Crawford
Önneröd 150 442 72 Kärna
0303-226123 / 0730-228517
ragnhild.neil.crawford@gmail.com
Maj Fagerberg
Dalgångsgatan 25 431 39 Mölndal
031-825126 / 0708-471112
maj@fagerberg.org
Claes Gustafsson
Storesandsvägen 7 430 82 Donsö
031-973861 / 0703-210641
claes.gustafsson@bioenv.gu.se
Mari Källersjö
Carl Skottsbergs g. 22A 413 19 Göteborg
031-3206798 / 0703-613988
mari.kallersjo@vregion.se
Staffan Wall
Gibraltargatan 44 412 58 Göteborg
031-160560 / 0766-346240
wall@chem.gu.se

Floraväktarsamordnare: Enar Sahlin
Exkursionskommitté: Erik Ljungstrand, Eva Andersson
Kenneth Bergerson, Kristoffer Hahn

Ordföranden i VBF har ordet

Gösta Börjeson

Damngatan 10, 566 32 Habo, gosta.borjeson@telia.com

I våras valdes jag till ordförande på årsmötet i Näs. Anders avgick efter nio år på posten, där han utträttat ett gediget arbete. Vi tackar dig för ditt engagemang i föreningen och ditt strukturella sätt att leda arbetet. Din analytiska förmåga att se väsentligheterna i mängden av olika problem har varit ytterst värdefull. Vi är tacksamma att du vill kvarstå i styrelsen och fortsatt bidra med dina kunskaper. Mitt inhopp som ordförande hoppas jag kan ge valberedningen det utrymme som behövs för att finna en mer långsiktig lösning.

Gösta tackar av Anders vid årsmötet i Näs.

Under sommaren har arbetet gått vidare med att utveckla en väl fungerande hemsida för föreningen. Ewa Nilsson har hjälpt oss med detta och även Lennart Sundh har bidragit med värdefulla synpunkter. Han kommer också att fungera som webmaster när väl sidan är uppe, vilket förväntas ske under september månad. En hemsida med väl genomtänkta funktioner är vårt ansikte utåt och kan ge möjlighet till kontakter med människor

även utanför medlemskåren.

Vidare har ansträngningar gjorts för att finna en lösning på arbetet med Calluna. Sanna Fant som har hjälpt oss den senaste tiden har fått nya arbetsuppgifter och har inte längre den tid som behövs för att sammanställa tidskriften. Sannolikt måste vi fördela det arbetet på flera personer med olika uppgifter. Material att skriva om tycks alltid finnas. Vårt landskap upphör aldrig att förvåna oss med oväntade fynd, trots att det är tämligen väl undersökt efter flera år av inventeringar och floraväkteri.

Samarbetet med Botaniska Föreningen i Göteborg om Calluna är värdefullt och måste fördjupas så att det blir till gagn för båda föreningarna. Det hoppas jag kan utvecklas under gemensamma träffar i höst.

Vi har en förnämlig exkursionsverksamhet, inte minst under ledning av Erik Ljungstrand. Dock måste vi bli bättre på att skriva och rapportera om våra exkursioner, åtminstone de längre resorna borde vi kunna dokumentera i kommande nummer. Det hör till ett av de mest läsvärda inslagen tror jag.

Arbetet med att göra en bok med botaniska utflyktsmål fortsätter. Vi hoppas att detta skall bidra till ett ökat intresse för botaniken som i förlängningen kan öka vårt medlemsantal och stöd för skyddet av områden med botaniska värden. Exempel från andra landskap tyder på detta.

Väl mött till träffarna i höst!

Botaniska Föreningen i Göteborg

Program för perioden september 2013 – februari 2014

Torsdag 26 september, kl. 19: Blommande ängar på Hisingen. Den botaniskt intresserade arkeologen *Stina Andersson* visar bilder och berättar om de blomsterrika resultaten av det arbete som den ideella “Föreningen för Kulturmark” utför med röjning, fagning och slåtter kring några förhistoriska boplatser och gravfält på Hisingen. På tidigare igenvuxna marker blommar nu bl.a. brudbröd, vildlin, ängsskallra, slåttergubbe, svinrot, jungfru Marie nycklar och grönvit nattviol, arter av vilka flertalet är på tillbakagång i landskapet såväl i Göteborgstrakten som annorstädes.

Torsdag 31 oktober, kl. 19: Växter jag mött. Alla medlemmar i BFiG är denna afton varmt välkomna att dela med sig av årets fynd och botaniska upplevelser från när och fjärran. Du kan ta med dig digitalfoton, dior eller pappersbilder, herbarieark eller konvolut för att visa dem för oss andra. Du kan berätta om goda minnen, framföra “allmänna funderingar” eller delge tips på intressanta utflyktsmål. Anmäl dig gärna till sekreteraren redan några dagar i förväg, så att han kan planlägga kvällen på bästa sätt. För dig som planerar att visa digitala bilder gäller att dessa helst bör föreligga i “rent” JPEG-format, vara tvåsiffrigt nummerade (“01.jpg”, “02.jpg” o.s.v.), ej större än 3 MB, samt lämnas in till sekreteraren (helst på ett USB-minne) senast tisdag 29 oktober, för att kontrollera att allt fungerar.

Torsdag 7 november, kl. 19: Bestämningkväll. *Erik Ljungstrand* hjälper till att bestämma nordiska kärl- och sträseväxter som ni inte lyckats namnge eller kanske känt er osäkra på, samt presenterar den viktigaste bestämmingslitteraturen avseende dessa. Vilka karaktärer är goda? Vilka är mindre bra? Tag med er de belägg eller fotografier som ni undrat över, eller lyssna bara och lär. Samling vid entrén.

Torsdag 21 november, kl. 19: Bokauktion. Botanisk litteratur ur våra avlidna medlemmar Knut Egeröds och Sven-Olov Strandhedes bibliotek, jämte skänkta böcker från Greta Ekelund med flera, kommer att auktioneras ut under ledning av *Lars Arvidsson*. Bokauktionen äger rum i sal 1 på Botanhuset. En möjlighet att granska böckerna i förväg erbjuds från kl. 18:00. Det går inte att lämna in några skriftliga bud, utan endast att ropa själv (eller genom ombud). Endast kontant betalning på plats accepteras och inropad litteratur skall medtagas direkt. **Observera att denna givenhet endast är öppen för medlemmar i BFiG.**

Torsdag 12 december, kl. 19: Det finns en saga i naturen. Men hur berättar vi den för dagens barn, de som växer upp i städer och förorter? Författaren *Stefan Casta* från Veberöd i Skåne berättar om sitt mångåriga skrivande för barn om naturen. Denna höst kommer hans femtionde bok ut; tidigare i år kom “Stora mesboken” (illustrerad av Staffan Ullström) och “Sofis upptäcksfärd” (illustrerad av Bo Mossberg). Förra året kom “Humlans herbarium”, resultatet av ett mångårigt samarbete med Maj Fagerberg. Stefan berättar om sitt skrivande och delger sina tankar om naturen, barnen och framtiden.

Denna afton hoppas vi kunna avsluta med en eftersits till självkostnadspris (50 kr), arrangerad av vår festkommittéledamot *Maj Fagerberg*. **OBS!** Obligatorisk föransmälan till sekreteraren (0708-559628) senast måndag 9 december. Har du anmält dig, men sedan drabbats av förhinder, måste du höra av dig och lämna återbud!

Torsdag 30 januari, kl. 19: Nedslag i Ecuadors rika växt- och djurliv. Vi får höra *Svante Hultengren* berätta och visa bilder från en resa till "landet under solens middagshöjd" som genomfördes i mars 2013. Vi får besöka ett urval av Ecuadors många naturtyper, från högfjällen med *paramo*-vegetation högt uppe i Anderna till moln- och regnskogarna på dessas lägre sluttningar. Svante studerade lokala naturvårdsprojekt, fotograferade exotiska fåglar och givetvis inte minst de många spännande tropiska lavar som överväldigar den lichenologiskt intresserade besökaren.

Torsdag 27 februari, kl. 19: Närkes flora. I våras utkom en ny landskapsflora över Närke, den första sedan år 1866. *Arne Holmer*, som står för de flesta av de högklassiga fotografierna i floran, berättar om detta lilla landskap mitt i Mellansverige. Vi får höra om dess topografi och den geologiska bakgrunden till landskapets utformning, och därmed också de förutsättningar för människans verksamhet i landskapet som lett fram till dess aktuella vegetation och flora. Örebro Läns Botaniska Sällskap (ÖLBS) och dess verksamhet kommer också att presenteras: exkursioner, ansvaret för herbarium OREB, floraövervakning, vård av värdefulla växtlokaler samt den inventering som ligger bakom floran.

Denna afton hoppas vi kunna avsluta med en eftersits till självkostnadspris (50 kr), arrangerad av vår festkommittéledamot *Maj Fagerberg*. **OBS!** Obligatorisk föranmälan till sekreteraren (0708-559628) senast måndag 24 februari. Har du anmält dig, men sedan drabbats av förhinder, måste du höra av dig och lämna återbud!

LOKAL för våra föredrag är, om inget annat anges, Botanhusets (f.d. Botaniska institutionens) föreläsningssal på Carl Skottsbergs gata 22 B i Göteborg.

Tyvärr går det inte att ställa upp husets entrédörr i samband med mötena, men någon medlem kommer att finnas i närheten av entrédörren för att släppa in dem som kommer i tid. Om du skulle råka bli försenad till ett föredrag kan du knacka på föreläsningssalens bakre fönster (gå uppför backen till vänster från entrén), så kommer det snart någon och öppnar för dig.

ALLA är välkomna till föredragen häröver, vilka arrangeras av Botaniska Föreningen i Göteborg, även de som (ännu) endast är medlemmar i Västergötlands Botaniska Förening, liksom vänner och bekanta till medlemmarna. Vi samarbetar dessutom med Studieförbundet.

FONDMEDELSANSÖKNINGAR FÖR ÅR 2014. Alla medlemmar i Föreningen kan ansöka om penningmedel ur "Harald Fries' och äldre medlemmars fond" för "Botaniska undersökningar, främst avseende Västsveriges flora". Ansökan skall senast den 31 december 2013 ha inkommit till:

Botaniska Föreningen i Göteborg
Box 461
405 30 Göteborg

Ansökan skall innehålla en kortfattad beskrivning av projektet jämte en beräkning avseende dess sannolika kostnader; för de projekt som tidigare har beviljats medel skall dessutom en redogörelse för hur dessa använts bifogas.

Botaniska Föreningen i Göteborg och Västergötlands Botaniska Förening

Exkursionsprogram för vegetationsperioden 2013 (del 3)

För exkursionerna gäller följande:

- Deltagande i exkursioner bör anmälas, om ej annat anges, till Erik Ljungstrand (0708-559628). Uppge vilken exkursion, namn, telefonnummer och eventuell tillgång till bil. Om du inte anmält dig minskar möjligheten att få plats i bil för vidare transport. Bilburna bör *alltid* anmäla sig, för planeringens skull, samt om möjligt infinna sig vid den första samlingsplatsen (om de är flera). Endast de som är anmälda kan informeras om sena ändringar i programmet, eller i det fall exkursionen skulle ställas in. Anmäl dig helst inte mer än en vecka i förväg – det blir så svårt att hålla reda på.
- Fältklädsel, inklusive stövlar, rekommenderas (om ej annat anges). Glöm ej luppen!
- Tag med matsäck (även på kvällsexkursionerna, om du så önskar).
- Samlingstiderna avser tid för avfärd, så var på plats i tillräckligt god tid innan.
- Samåk i största möjliga utsträckning. På många lokaler är parkeringsmöjligheterna mycket begränsade. Åk gärna kollektivt där så är möjligt.
- Ersättningen till bilägaren är 18 kr per mil, vilken insamlas bland medföljande passagerare, om ej annat har överenskommits.
- Eventuella frågor ställs till Erik Ljungstrand (se ovan), Eva Andersson (031-583141), Kenneth Bergerson (031-266637), Kristoffer Hahn (0762-157500), Anders Bertilsson (0392-23015) eller direkt till exkursionsledarna.

Lördag 28 september: Vår återkommande ruderatexkursion i **Göteborgstrakten** med *Erik Ljungstrand*. Vi hoppas även i år kunna visa ett antal lokaler med så rik och varierande ruderatflora som möjligt. Ingen närmare beskrivning av vilka platser vi kommer att besöka är möjlig att ge ännu; detta avgörs inte förrän tidigast kvällen innan exkursionen. Samling vid Botanhuset kl. 9:00 (men kom i god tid!) – om ej annat meddelas. Anmälan senast 26 september (men gärna tidigare).

För planeringen av ruderatexkursionen uppmanas alla de medlemmar, som finner någon intressant lokal med mer eller mindre underliga ruderatväxter, att meddela detta till Erik Ljungstrand.

Söndag 6 oktober: Årets svampexkursion går till **Rya skog** under ledning av *Robert Daun*. Denna gamla ädellövskog hyser, förutom en rik kärlväxtflora, även en nog så variationsrik "funga"; bland anträffade arter kan nämnas korallticka *Grifola frondosa* och oxtungsvamp *Fistulina hepatica*. Vad vi verkligen kommer att få se är dock givetvis helt oföretsägbart – storsvamparna är ju högeligen nyckfulla. Ca 2 km vandring i lätt terräng. Samling vid Rya skogs lilla parkering kl. 10:00. Samarrangemang med Göteborgs Svampklubb och Partille Svampvänner. Anmälan senast 4 oktober.

Lördag 12 oktober: Lavexkursion till **Sätila** och **Fjärås** ledd av *Staffan Wall*. Lavfloran på kyrkogårdar är ofta rik på lavar på olika substrat: gamla träd, stenvägar och gravstenar. Vi avser att besöka tre olika begravningsplatser, förutom Sätila och Fjärås' kyrkogårdar även järnåldersgravfältet vid Li. Vi bör kunna få se ett flertal busk-, blad- och skorplavar. Ca 1 km vandring i lätt terräng. Samling vid Botanhuset kl. 8:30 och vid Sätila kyrka kl. 10:00. Tag med lupp! Anmälan senast 10 oktober.

Söndag 12 januari 2014: Vintervandring i **Botaniska Trädgården** med *Erik Ljungstrand*, som ger oss möjlighet att lära oss hur man känner igen våra träd och buskar i vinterskrud. Nästan alla vanliga och många ovanliga svenska vedväxter kommer att kunna skådas, och en översikt över deras viktigaste karaktärer kommer att delas ut. Ca 2 km promenad i lätt terräng. Samling vid Botanhuset kl. 12:00. Anmälan senast 10 januari.

Onsdag 12 februari 2014: Även denna vinter blir det en “inkursion” till **Växthuset** i Botaniska Trädgården ledd av förre växthuschefen *Magnus Neuendorf*. Om du har längtat efter att få se “något grönt” under den mörka vintern så är detta rätt tillfälle. Ett flertal exotiska växter från varmare länder borde blomma som bäst. Samling vid växthusentrén kl. 18:00. Fältklädsel behövs ej. Anmälan senast 10 februari.

Exkursion till Gotland

Gösta Börjeson

Dammgatan 10, 566 32 Habo, gosta.borjeson@telia.com

I början av maj gjorde våra föreningar en resa till Gotland under Erik Ljungstrands ledning för att titta på öns värdväxter och speciellt dess sippor av olika slag.

Kvällen den 2 maj samlades vi på hamnplanen i Oskarshamn för att gemensamt köra ombord på färjan till Visby. Strax efter midnatt kunde vi köra iland och ta vägen ner mot Roma. På trappan till brukshotellet i Romakloster mötte Erik som kunde konstatera att två av bilarna saknades. Efter lite telefonkontakter kunde så alla komma tillrätta, få sina rum och trötta somna in.

Dag 1: Torräng vid Sanda kyrka

Efter frukost dagen därpå mötte Jörgen Petersson upp vid hotellet för att vara vår guide för dagen. Vi fördelade oss i bilarna efter Eriks anvisning och först gick färden till Sanda kyrka på västsidan. På ängen mitt emot kyrkan studerade vi klubbveronika *Veronika triphyllos* och vitknavel *Scleranthus perennis* och utefter muren vid skolan och kyrkan såg vi smånunneört *Corydalis intermedia*, sloknunneört *C. pumila*, skogslök *Allium scorodoprasum*, dvärgvårlök *Gagea minima*, vildtulpan *Tulipa sylvestris* och gulsippa *Anemone ranunculoides*.

Klubbveronika vid Sanda kyrka. Foto: Gösta Börjeson

Gotländsk nunneört vid Västergarns kyrka.
Foto: Gösta Börjeson

Ruin vid Västergarns kyrka

Färden fortsatte sedan till Västergarns kyrka. På ruinen av en kastal bakom kyrkan blomrade den gotländska nunneörten *Corydalis gotlandica* i stor mängd. Utefter kyrkmuren fann vi dvärgvårlök och murgrönsveronika *Veronica hederifolia*.

Kullarna vid Søndre kyrka

Nu fortsatte vi mot Sudret till Søndre kyrka. På kullarna runt kyrkan såg vi grusbräcka *Saxifraga tridacylites*, stenkrassing *Hornungia petraea*, alvararv *Cerastium pumilum* och vårskärvfrö *Thlaspi perfoliatum*, men fågelarven *Holosteum umbellatum* stod inte att finna trots noggrant eftersök.

Alvararv vid Søndre kyrka. Foto: Gösta Börjeson

Barshage udd. Foto: Gösta Börjeson

Barshage udd

Ute vid Barshage udd kunde vi njuta av en fantastisk utsikt över havet mot söder. Här fann vi fågelarven tillsammans med vejde *Isatis tinctoria* och sandtimotej *Phleum arenarium*.

Backen vid Skoge – Digrans

I backen vid Skoge – Digrans intog vi vår lunch bland värvicker *Vicia lathyroides*, fältsippa *Pulsatilla pratensis* och småfingrerört *Potentilla tabernaemontani*.

Hoburgsberget vid Juves

Nästa anhalt var Hoburgsberget vid Juves. Vi klättrade i branten utefter berghyllorna och fann där kransborre *Marrubium vulgare*, taggkörvel *Anthriscus caucalis*, knölgröe *Poa bulbosa* och bosyska *Ballota nigra*.

Branterna vid Hallbjärns

Över på västsidan klättrade vi i de sandiga branterna vid Hallbjärns för att se de praktfulla bestånden av våradonis *Adonis vernalis*. Uppe på platån hade de inte hunnit att slå ut lika fint.

Storms backe vid Vamlingbo

Vi fortsatte till Vamlingbo, där vi strax norr om kyrkan besökte Storms backe. Den visade sig mera vara en hage, känd för sin rikedom av orkidéer av olika slag. De blomrade inte nu, men blad av sankt

Pers nycklar *Orchis mascula* och Adam och Eva *Dactylorhiza sambucina* kunde vi se. I en liten slänt fann vi sandbrodd *Milium vernale*, som fångade fotografernas intresse.

Grötlingbo prästänge

I Grötlingbo prästänge tog vi kafferast i väntan på en guideförstärkning, vi kunde visa oss till svavelsippan *Anemone nemorosa* × *ranunculoides* i den snåriga sumpskogen.

Torget i Hemse

Det sista stoppet för dagen gjordes på torget i Hemse, där vi till bybornas förundran kunde studera luddvårlök *Gagea villosa* i rabatterna.

Hemma på hotellet i Romakloster väntade en god middag och i dagrummet kunde sedan dagen summeras vid ett glas vin.

Luddvårlök på torget i Hemse.
Foto: Gösta Börjeson

Dag 2: Ekese karstalvar

Dagen därpå blev Gun Ingmansson vår guide på öns mellersta delar. Vi började med att besöka Ekese karstalvar, där de djupa karstsprickorna dolde en intressant flora. Här fanns murruta *Asplenium ruta-*

Hjortunga på Ekese karstalvar.
Foto: Gösta Börjeson

muraria, svartbräken *A. trichomanes* hjortunga *A. scolopendrium* och gulcronill *Hippocrepis emerus*. På hållarna runt omkring sågs fagerrönn *Sorbus meinichii* s.lat., grusbräcka och stenkrassing.

Russvätar

På krokiga skogsvägar kom vi till Russvätar, där vi kunde beskåda praktfulla bestånd med gotlandssippa *Pulsatilla vulgaris* ssp. *gotlandica* bland dvärgmaskros *Taraxacum obliquum*, alvaroxbär *Cotoneaster canescens*, blodnäva *Geranium sanguineum* och sankt Pers nycklar.

Sandviken

Längst ute i öster utanför Herrvik besökte vi Sandviken. Där tog vi kafferast sedan vi sett sandsallat *Mulgedium tataricum* och spjutskråp *Petasites spurius* på stranden.

Grogarnsberget

Lite längre mot norr stannade vi vid Gro-

Mjältbräken på Grogarnsberget. Foto: Gösta Börjeson

garnsberget med en fin utsikt över havet mot Östergarnsholm. En promenad tog oss till några berghällar med springor där 17 st tuvor med mjältbräken *Asplenium ceterach* fångade intresset. Utefter vägen syntes flera exemplar av långbladig spåstistel *Carlina vulgaris* ssp. *stricta*, som dock inte blommade vid tillfället.

Berget vid Östergarns kyrka

En liten bit längre bort låg Östergarns kyrka. Här klättrade vi upp på berget där en gång självaste Linné också njutit av den fina utsikten över kyrkan mot havet. En liten tur runt kyrkan bjöd på turkisk snödroppe *Galanthus elwesii*, snölocka *Leucojum vernalis* och skogslök.

Torsburgen

Nu bar det av till Torsburgen på dammiga småvägar förbi stora områden där skogsbranden härjade för ett antal år sedan. Ett par promenader utefter bergskanten tog oss till uddbräken *Polystichum aculeatum*, glansnäva *Geranium lucidum* och gulkronill. Lunchen intogs sedan bland piggrör *Calamagrostis varia* och fältsippa.

Ölbäck i Endre

Färden ställdes nu mot Visby och strax innan staden stannade vi vid Ölbäck i Endre. Här vandrade vi runt i reservatet och fann timjansnyltrot *Orobancha alba*, backfryle *Luzula multiflora* ssp. *divulgata* och kantig fetknopp *Sedum sexangulare*. I ytterkanten fanns grenigt kungsljus *Verbascum lychnitis*, solvända *Helianthemum nummularium* och fältsippa.

Fridhem i Vibble

Närmare Visby gjordes dagens sista stopp vid Fridhem i Vibble. Utefter småvägar vid fritidsbebyggelsen tittade vi på vårtrav *Arabis blepharophylla*.

Tillbaka på brukshotellet i Romakloster fick vi vår middag som smakade mycket gott efter en lång dag ute i fält. I dagrummet avtackades våra lokalguider och sedan fick vi njuta av solosång från Roger Halvorsen.

Dag 3: Kyllaj i Hellvi

Den sista dagen mötte Bo Göran Johansson upp för att guida oss på den norra delen av ön. Färden gick först till Kyllaj i Hellvi. Vid det gamla fiskeläget visade han oss på vårflenört *Scrophularia vernalis* och sandsenap *Diplotaxis tenuifolia*. Vi vandrade omkring bland raukarna en stund innan det var dags att fortsätta.

Malms alvar

I närheten låg Malms alvar, där vi gick runt och fick en bra bild av miljön på ett gotländskt alvar. En havsörn kretsade ovanför och fick oss att vända blickarna uppåt för en stund. På hällarna fanns snölav *Cetraria nivalis* och masklav *Thamnolia vermicularis*. De växter som fångade vår uppmärksamhet i början var getapel *Rhamnus cathartica*, fältsippa, vårskärvfrö, gutemaskros *Taraxacum gotlandicum*, finnoxel *Sorbus hybrida*

och sankt Pers nycklar. Vi letade intensivt efter alvarveronika *Veronica praecox*, och till slut fann våra norska gäster ett par blommande exemplar som fick deltagarnas kameror att gå varma ett tag. På tillbakavägen noterades pimpinell *Sanguisorba minor*, småfingerört, fjällgröe *Poa alpina*, murruta och alvargräslök *Allium schoenoprasum* ssp. *alvarense*.

File hajdar

Krokiga och slingriga vägar tog oss sedan ut på File hajdar, som är ett stort och mångformigt reservat med vidsträckt hällmarker. Här tog vi vår lunchpaus bland flera fina bestånd av nipsippor *Pulsatilla patens*. Strövtåg runt i området gav fynd av gråfingerört *Potentilla acaulis* ssp. *arenaria*, bergsskrabba *Globularia vulgaris* och sankt Pers nycklar.

Malms alvar. Foto: Gösta Börjeson

Nipsippa på File hajdar. Foto: Gösta Börjeson

Kallgatburg

I det närbelägna reservatet Kallgatburg kunde vi studera den helvita formen av nipsippa samt hybriderna nipsippa \times fältsippa. Utefter vägen såg vi bergjohannesört *Hypericum montanum* och flera bestånd av idegran *Taxus baccata*.

Galgberget

Innan färjan skulle gå tillbaka hann vi med att besöka Galgberget i Visbys utkant. En kafferast med fin utsikt bjöd också på balkanoxel *Sorbus graeca* och knölsmörlomma *Ranunculus bulbosus*. Stort tack till Erik, för en fin och välplanerad resa med många minnesvärda upplevelser!

Sedan alla rest hem, stannade jag och min fru kvar ett par dagar och reste runt från norr till söder. Förutom ett antal kyrkor och gamla ställen vi bott på tidigare år, besökte vi också några fina gotländska ängen. Främst minns jag den stora Dagghagen i Hellvi, Klosteränge vid Romakloster med sina fina bestånd av vätteros, samt Allkvie änge och Alvena lindaräng.

Backruta gynnas av bränning och motorvägsbygge

Olof Janson

Kårtorp 1, 533 97 Götene

Mats Rydgård

Grangärdesvägen 23, 542 34 Mariestad

Bränning av en växtplats för backruta har gett en kraftig ökning av populationen. Före bränning hittades endast fem exemplar medan det två år efter den andra bränningen fanns ca 800 exemplar. Ett motorvägsbygge har också lett till en massförekomst på den av entreprenadmaskiner störda marken.

Vanlig backruta, *Thalictrum simplex* ssp. *simplex*, är inte längre så vanlig. I Västergötlands flora har den 106 lokaler, varav de flesta finns på Falbygden. En del lokaler finns också i Sjuhäradsbygden. I Skaraborg utanför Falbygden i vid bemärkelse finns enligt floran ytterst få lokaler – endast ungefär ett halvdussin – i Götene, Vara och Mullsjö. Vanlig backruta är i Västergötland idag starkt vikande och den är upptagen i den nationella hotlistan som NT, nära hotad.

På en åkerholme/moränkulle 200 m väster om det större boningshuset på gården Kastenhov i Kinne-Vedum hittade Olof backruta på 1960-talet. När Anders Bertilsson 1987 inventerade ängs- och hagmarker i Götene kommun hittade han arten på en åkerholme/moränkulle 200 m SO om samma hus. Efter detta har den första holmen helt växt igen med träd och arten har gått ut under 1990-talet. På den andra holmen har arten nästan gått ut.

Gården Kastenhov med 23 åkerholmar/moränkullar spridda på 70 ha åker köp-

tes av Olof och hans fem bröder 2006. Den brukas nu som en del av Kårtorp med ekologisk växtodling och mjölkproduktion. 2009 planerade Mats att bränna minst ett mindre område som en del av undervisningen vid Göteborgs universitet, programmet för landskapsvårdens hantverk, Mariestad. Han kontaktade då Olof för att finna lämpliga objekt för bränning. Olof föreslog då moränkullen 200 m SO Kastenhov som ett lämpligt objekt vad gäller brandsäkerhet och i en djärv förhoppning att en bränning skulle gynna backrutan på den då ohävdade och något igenväxta kullen.

Bränning skedde den 13 maj 2009 och 6 april 2011 på ovannämnda torra moränkulle vid Kastenhov i Götene kommun. Vid bränningarna skyddades de få exem-

Marie Gravesen, Programmet för landskapsvårdens hantverk, Göteborgs universitet, tändar med en gasbrännare.

Foto: Mats Rydgård

Foto: Mats Rydgård

plar av backruta som fanns, ca 5 exemplar, med hjälp av en plåtlåda. Endast den västra halvan av den ca 1600 m² stora moränkullen brändes, medan den östra halvan lämnades obränd som kontroll.

Vid bränningen 2009 var det torrt, på gränsen till eldningsförbud, och lätt att få det att börja brinna, medan det 2011 blev en mindre kraftig bränning på grund att det var betydligt fuktigare i marken. Först gjordes skyddsbränning i motvind och vatten användes för att skydda träden, framförallt två stora ekar, innan elden tändes i medvind.

Vid inventering i juli 2013 hittade Olof och Mats ca 800 stänglar av backruta på moränkullen på den ca 800 m² stora västra halvan av åkerholmen, varav ca 500 stänglar på 6 x 12 m. På den icke brända östra halvan av åkerholmen fanns ingen backruta.

I artfaktabladet från Artdatabanken saknas uppgiften att backrutan gynnas av bränning. Det anges bara att den är beroende av någon form av hävd och ofta finns där det tidigare bedrivits slåtter. Vidare anges att den missgynnas av intensivt bete.

Olof har därefter systematiskt sökt backruta på mer än 80 åkerholmar/moränkullar i närområdet inom socknarna Kinne-Vedum och Holmestad. Ytterligare

Foto: Mats Rydgård

några moränkullar återstår att söka på.

Följande fynd har gjorts i Kinne-Vedum:

1. Ca 800 stänglar på moränkullen 200 m SO Kastenhov enligt ovan
2. Ca 200 stänglar på moränkullen 200 m VSV Kastenhov
3. 67 stänglar på moränkullen 270 m ONO Kastenhov
4. Ca 200 stänglar på moränkullen vid E20 600 m S Jättadansen och omedelbart SO gamla E20. Backrutan finns på två ställen uppe på åkerholmen och en plats i dikeskanten. Åkerholmen med anslutande åkermark köptes några år före 2006 av Olof och hans bröder. Fyndet gjordes av Rolf-Göran Carlsson.
5. Ca 2000 stänglar på 30 x 8 m på moränkullen 100 m OSO Åsbacken. Åkerholmens storlek minskade något genom motorvägsbygget 2007 och framåt.

Backrutan finns delvis i vägskärningen men framför allt uppe på holmen men helt inom ca 6 m från vägskärningen. Uppenbarligen har det vid vägbygget varit trafik uppe på moränkullen, sannolikt med minst en grävmaskin och kanske även dumprar. Under alla omständigheter har det blivit en kraftig störning utmed vägskärningen vid vägbygget.

I Holmestad hittades ingen backruta. Ett par moränkullar ca 400 m NV Holmestads kyrka är betade och där hittade Olof bl.a. backsippa *Pulsatilla vulgaris* ssp. *vulgaris*, baktimjan *Thymus serpyllum* och kattfot *Antennaria dioica*.

De till stor del parallella moränkullarna utgör ett stort system av årliga israndmoräner avsatta i anslutning till en isälvs-

myrning vid Holmestadsåsen. Systemet öster om motorvägen är avsatt som riksintresse för naturvården. Det finns gott om stora ekar (dock ingen jätteek) på kullarna och de som ligger öster om motorvägen är i allmänhet rätt kraftigt igenväxta, men många har röjts under det senaste året.

Moränkullarna väster om motorvägen är mindre igenväxta och ofta mindre. Moränkullarna på Kastenhov innehåller ett antal solitärekar som ger landskapet en speciell karaktär. En mycket vacker ek är betydligt bredare än hög. När Föreningsbanken och Sparbanken gick ihop annonserade man med en bild på vetekärvar i stuka framför denna ek. Vetekärvarna som med van hand hade tillverkats av den gamle bonden Allan Ottosson på Kastenhov symboliserade Föreningsbanken och den mycket speci-

Foto: Mats Rydgård

Foto: Mats Rydgård

ella eken symboliserade Sparbanken. En annan karaktärsart på Kastenhov är storspoven *Numenius arquata*.

Backrutan är något kalkgynnad och det är kanske något oväntat att det finns så mycket av arten här. Kalkgynnade arter i övrigt finns det inte så många av på kullarna, men backglim *Silene nutans* förekommer. Västgötamåra *Galium suecicum* var. *vestrogothicum* finns på en del kullar, men den är nog indifferent till kalk. Sannolikt finns det en lätt aktiverad fröbank av backruta på ett stort antal moränkullar. Bränning på ytterligare ett antal av kullarna skulle förmodligen ge fina resultat. Vi får se vad som händer de närmaste åren!

Vegetationen på den brända halvan av moränkullen består 2013 förutom av backruta och ek också av bl.a. äkta johannesört, rölleka, nysört, brudbröd, teveronika, smultron, ängsvädd, liljekon-

valj, stenbär, hallon, flockfibbla, gullris, skogsnäva, vitmåra, liten blåklocka, blodrot, ängshavre, ängssyra, åkertistel, krustätel och tuvtätel.

Några *Bryum*-mossor i Göteborgstrakten

Aimon Niklasson

Trolltjärn 18, 436 40 Askim, aimon@bahnhof.se

Har bytt buss och spårvagn vid Svingeln i Göteborg under många år, innan jag upptäckte att det som verkar vara den mest livlösa asfalt/stenöknen i stan faktiskt har en ganska stor förekomst av en liten mossa, som täcker varenda springa. Den är inte så stor, millimetrar snarare än centimetrar, och färgen är inte grön utan grå till silverfärgad, eller grå av det damm som finns på platsen. Ofta finns det små hängande kapslar i olika bjärta färger, när man fått den under luppen. När man väl upptäckt denna närmast lite verklighetsfrämmande mossa så hittar man den nästan överallt, åtminstone där människan härjat och det är en minimalistisk skönhet!

Kapslarna som kan växla mellan rött och gult, anläggs främst under vinterhalvåret. Det är de utdragna bladspetsarna som ger den silverliknande färgen och namnet, silverbryum *Bryum argenteum*.

Släktet *Bryum* innehåller många svårbestämda arter, men på västkusten finns åtminstone tre som är lätta att känna igen när man väl lärt känna dem. Den andra mossan är den glänsande mossa som fyller ut många sprickor och skrevor på klipphällar vid havet. Färgen skiftar i samma tuva ofta från friskt grön till intensiv kopparfärg oftast beroende på vilken infallsvinkel ljuset har och mest tydligt när solen skiner. Den heter naturligtvis kopparbryum medan det latinska namnet *Bryum alpinum* kan verka märkligt då den inte har någon

förkärlek till fjällvärlden. Båda är lätta att känna igen vid första ögonkastet.

En riktig luring är däremot skruvbryum *Bryum capillare* som i torrt tillstånd ser ut som korta korkskruvar!, men som ser helt annorlunda ut i vått tillstånd. Har liksom alla *Bryum*-arter hängande kapslar som åtminstone tillsammans med skruvarna gör den lätt att känna igen. Den växer gärna på lite rikare sydberg och gillar sol och vind och tycks inte kräva så stor luftfuktighet. Hammarberget på väg ut till Killingsholmen i Askims socken är ett typiskt ställe för den. Denna mossa är nog den vanligaste inom detta släkte i Göteborgstrakten.

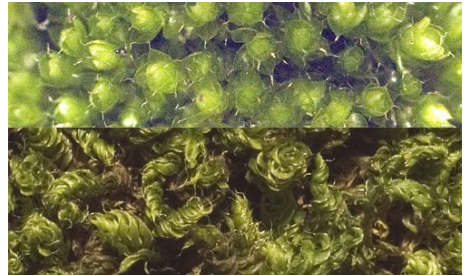
I ”Göteborgstraktens mossor” beskrevs förekomsten av 26 arter inom släktet varav så många som 12 ej kunde återfinnas under inventeringen (efter 1974). Bara en sällsynt art har tillkommit. Har man tålmodet, förutom nyfikenhet och tiden, kanske du kan hitta några av dessa. I deras ”universum” gäller att hitta ett sätt att överleva i de mest skiftande miljöer och gärna vara först på plats innan konkurrensen kommer! Många arter av *Bryum* har du trampat på utan att veta om det! Och de bryr sig inte!

Referens:

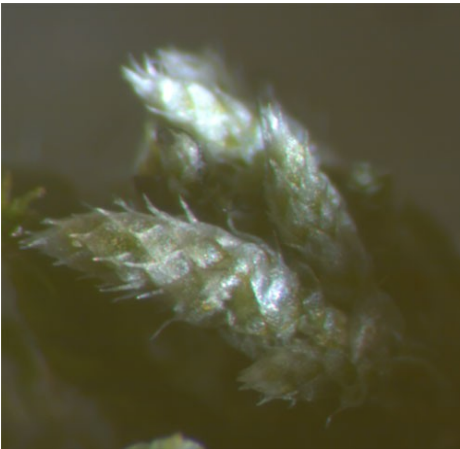
Göteborgstraktens mossor. Hallingbäck, T., Carlsson, P., Johansson, P., Kristensson, G. & Sölgård, P. 2008, Föreningen Mossornas Vänner. Uppsala.

Silverbryum *Bryum argenteum*.

Skruvbryum *Bryum capillare*
Bladspets, i vått och torrt tillstånd.

Kapslar ovan och blad under Svingeln,
Göteborg, Vg.
Övriga mossor från Killingsholmen, Askims sn,
Göteborg, Vg.

Bilder med skalstreck tagna i mikroskop.
Foto: Aimon Niklasson

50 mikrometer

Kopparbryum *Bryum alpinum*
Måttligt kopparfärgade

Vi hittade trollguld hos Lasse

Karin Pilkvist

Vattenledningsvägen 3, 554 38 Jönköping, karin_pilkvist@hotmail.com

Kinnekulle är känt, både bland botanister och bland människor som är intresserade av kulturhistoria. Här får ni ett litet utflyktstips där både kultur och natur kan kombineras.

I sandstenskleven, nära Husaby, finns den märkliga "Lasses grotta" där Lasse Eriksson och hans fru Inga bodde från 1880-talet till omkring 1910. Sandstensberget bildar naturlig bakre vägg och taköverhäng, väggarna är enkelt murade till en liten boning. Det är idylliskt på sommaren, men hur var det på vintern? Min morfars moster, Ida i "Hallemarka", brukade berätta om hur hon skötte om Inga, som då var gammal och sjuk. När hon bäddade om Inga upptäckte hon att det växte svamp i sängen.

Så långt kulturhistoria - det är fascine-

Hukande under sandstensklippan ligger "grottan" där paret Lasse och Inga Eriksson bodde för drygt hundra år sedan.

Foto: Karin Pilkvist

rande att tänka på de annorlunda levnadsförhållandena, endast 100 år tillbaka i tiden.

Men i sommar har vi också upptäckt en annan sevärdhet i Lasses grotta. I den lilla farstun, när ljuset lyser in i rätt vinkel genom dörren, har vi sett att det i en bergsskrevla växer lysmossa.

Det var eftermiddag när vi besökte grottan och upptäckte det intensivt gulgröna skenet i farstun.

Foto: Britta Pilkvist

Lysmossa *Schistostega pennata* är en sägenom-

susad mossa som här och var växer i grottor, klippskrevor eller under block och rotvältor. Mossan är mest känd för att vara självlysande. Det grön gula skenet kommer från protonemat (den trådlika förgrodden), som med hjälp av "lins"-försedda specialceller fokuserar och reflekterar ljuset.

Det märkliga skenet från bergsskrevor tros ha gett upphov till historier om drakguld. Eftersom protonemat slutar lysa när man plockar ut mossan i fullt dagsljus, har det också fått namnet trollguld.

Lysande protonema är mycket sällsynt. Enligt "Mossor - en fälthandbok" (Hallingbäck/Holmåsén) är det endast känt hos en annan bladmossa, *Mittenia plumula* i södra Australien.

Lasse Eriksson hade rykte om sig att vara något av en trollgubbe. Det känns logiskt att det växer trollguld i hans farstu 100 år efter hans död!

Kungsljus ska väl vara gula?

Alf-Rune Sandberg

Lindormsgatan 23, 506 44 Borås, alfrunes@comhem.se

Nej, tyvärr är det inte så enkelt.

I början av sommaren bad mig Magnus Andersson i Fristad att komma och titta på en växt, som han fått in i sin trädgård. Jag hade svårt att på rak hand bestämma den, men efter en tid kom vi fram till att det var violkungsljus *Verbascum phoenicum*. Den ståtliga växten med sina violettera blommor hade etablerat sig i Magnus gräsmatta.

Enligt Västgötafloran är den funnen på två lokaler (Borås och Götene) i samband med inventeringen på 90-talet. Tidigare fynd är från Göteborgstrakten och Ulricehamn.

Hur har nu växten hamnat i en gräsmatta i Fristad? Magnus tror att den kommit dit med stenhjul, som han har haft i trädgården. Nu återstår att se om den återkommer nästa år.

Violkungsljus i Fristad. Foto: Nils Nykom

Foto: Nils Nykom

Vad gjorde BFiG som 30-åring?

Aimon Niklasson

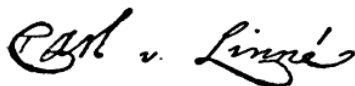
Trolltjärn 18, 436 40 Askim, aimon@bahnhof.se

På landet hittade jag Svensk Botanisk Tidskrift från 1950 där man kunde läsa om Botaniska Föreningen i Göteborg: Sammankomster 1949.

Föreningen hade 8 föredrag med bland annat den tidens autokrombilder beskrivande vegetationen i Australien (Levring).

Harald Fries visade nya växter från Bohuslän kompletterat med bilder från Schweiz (Alroth). Trots dagens datum den 1 april berättade Lennart Fridén om den nya *Stipa pennata*-lokalen och stäppfloran på Falbygden! Det var ju inget skämt!

Levring som också varit i Kapstaden talade om algvegetationen på båda sidor om Godahoppsudden samtidigt som Liljedahl berättade om Linnés lärjunge Hasselquist och visade ett medicine doktorsbrev undertecknat av Linné själv!, enligt uppgift 1758 då han ju varit botanikprofessor i 16 år.

Linnés signum.

Skottsberg visade bilder från Argentina och Henning Weimarck visade pressade umbellater från Afrika. Skottsberg hade även varit i Nya Zeeland varvid deltagarna fick se färgbilder därifrån.

På grund av föreningens ålder av 30 år överlämnade Gunnar Degelius (och hans syster Carin) 1000 kronor till minne av sin far till föreningens verksamhet.

Utsidan av SBT1950 häfte 1.

Därefter beskrivs under rubriken ”Exkursion” att föreningen företog sin ordinarie vårexkursion den 12 juni med tåg till Falköping, där Lennart Fridén visade sin upptäckta *Stipa*-lokal vid Nollgården i Näs socken (upptäckt 1947).

Även andra växter som han beskrivit 1948 i Botaniska Notiser visades såsom *Dracocephalum ruyschiana*, *Pulmonaria angustifolia*, *Potentilla rupestris* m.fl.

Därefter åkte man till Mularps socken och visades *Carex capillaris*, *Ophrys myodes*, *Habenaria chlorantha* och *Schoenus*. (Inga svenska namn nämns och en del har även bytt vetenskapliga namn som synes.) Slutligen undersöktes en bit alvarmark vid Åsle mosse där besökarna fick se *Saxifraga tridactylites* och *Poa alpina* samt ett orkidékärr med olika former av *Orchis latifolia*.

De 28 deltagarna återvände sen till den väntande middagen i Falköping!

Manusstopp för *Calluna* (4) 2013

Manuskript till *Calluna* häfte 4, 2013 skickas till
Birgitta Herloff senast den **15 november**.

Adress:

birgitta.herloff@gmail.com

eller

Birgitta Herloff
Skepparegången 6
413 18 Göteborg

Västergötlands Botaniska Förening säljer

Västergötlands Flora, 743 sidor	200:-
Västergötlands Flora, Supplement 1, 53 sidor	20:-
Västergötlands Flora, Supplement 2, 32 sidor	20:-
Västergötlands Flora CD	50:-
Botanisk Västgötalitteratur, 63 sidor	50:-
Film; ”Drakblommans backar”. Sundh Miljö.	150:-

Ev. portokostnad tillkommer.

Botaniska Föreningen i Göteborg säljer

Göteborgs och Bohus läns fanerogamer och ormbunkar (Fries 1971), 453 sidor	100:-
En frisk och blomstrande perenn (Bernström 1989), 144 sidor	100:-

Medlemmar i BFiG kan köpa böckerna (med medlemsrabatt) för 75:-

Innehåll

- 1 Börjeson, G. *Ordföranden i VBF har ordet*
- 2 BFiG. *Program för perioden september 2013 – februari 2014*
- 4 BFiG och VBF. *Exkursionsprogram för vegetationsperioden 2013 (del 3)*
- 6 Börjeson, G. *Exkursion till Gotland.*
- 12 Janson, O. & Rydgård, M. *Backruta gynnas av bränning och motorvägsbygge.*
- 16 Niklasson, A. *Några Bryum-mossor i Göteborgstrakten.*
- 18 Pilkvist, K. *Vi hittade trollguld hos Lasse.*
- 19 Sandberg, A-R. *Kungsljus ska väl vara gula?*
- 20 Niklasson, A. *Vad gjorde BFiG som 30-åring?*
- 21 Manusstopp för *Calluna* (4) 2013